

ВІДГУК

рецензента на дисертаційне дослідження

Зеленського Максима Сергійовича на тему:

«Механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 051 – «Економіка»,

галузь знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Агропромислове виробництво є ключовою складовою економіки України, що забезпечує продовольчу безпеку держави та розвиток сільських територій. Водночас високий рівень тіньової економіки в аграрній сфері, який проявляється у приховуванні доходів, неформальній зайнятості, ухиленні від оподаткування та непрозорому використанні ресурсів, суттєво знижує ефективність функціонування агропромислового комплексу.

В умовах структурних реформ, децентралізації, відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення та євроінтеграційних процесів проблема зниження рівня тінізації агропромислового виробництва набуває особливої актуальності. Тіньова економіка стримує інвестиційну привабливість галузі, зменшує бюджетні надходження та поглиблює соціально-економічні диспропорції розвитку сільських територій.

Попри наявність наукових досліджень, недостатньо розробленими залишаються питання формування комплексного механізму зниження рівня тіньової економіки з урахуванням специфіки агропромислового виробництва. У зв'язку з цим обґрунтування та розроблення такого механізму є своєчасним і має важливе наукове та практичне значення для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України.

Дисертаційне дослідження є результатом цілеспрямованої наукової роботи, проведеної в межах виконання науково-дослідної теми кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування Державного біотехнологічного університету «Стратегічні засади розвитку систем управління інноваційно-інвестиційною та господарською діяльністю суб'єктів господарської діяльності» (№ державної реєстрації – 0122U201108). У рамках зазначеної теми здобувачем запропоновано систему теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій, що спрямовані на створення ефективного механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві. Це підтверджує наукову новизну, практичну цінність і

важливість обраного напрямку дослідження для розвитку аграрної сфери України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені в дисертаційній роботі Зеленського Максима Сергійовича, базуються на широкій та різноплановій інформаційній базі. Ґрунтовне опрацювання наукової літератури, зібраний фактичний матеріал, а також власні аналітичні напрацювання автора дозволили послідовно викласти зміст дослідження й сформулювати практично орієнтовані пропозиції.

Прикладна спрямованість роботи підсилюється тим, що теоретико-методичні засади дослідження доведено до рівня чітких висновків і практичних рекомендацій, придатних до впровадження як у наукову сферу, так і в практику державного регулювання та господарської діяльності суб'єктів агропромислового виробництва. Запропонований у дисертації механізм зниження рівня тіньової економіки може бути використаний органами державної влади та місцевого самоврядування під час формування та реалізації аграрної, податкової й соціально-економічної політики, а також аграрними підприємствами - з метою підвищення прозорості господарської діяльності, легалізації трудових відносин і фінансових потоків.

Достовірність отриманих результатів забезпечується докладним розкриттям змісту запропонованих методичних положень, а також комплексним аналізом різноманітних джерел інформації – наукових, статистичних, аналітичних і нормативно-правових.

Сформульовані основні положення та висновки здобувача є достатньо обґрунтованими. В першу чергу, це стосується елементів наукової новизни, які отримали належну аргументацію завдяки: чіткій логіко-структурній побудові дослідження, відповідній постановці та вирішенню наукових завдань; системному підходу до вивчення об'єкта і предмета дослідження; використанню комплексу загальнонаукових і спеціальних методів, релевантних дослідницьким цілям.

Таким чином, можна стверджувати, що структура дисертаційної роботи є логічною та цілісною, а її зміст повністю відповідає заявленій темі, науковій проблематиці й об'єктно-предметному полю дослідження, що свідчить про завершеність і наукову зрілість представленої праці.

Основні результати дослідження, їх наукова новизна

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в системному теоретичному узагальненні та розробці прикладних підходів до створення ефективного механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві.

Автором дисертаційної роботи отримані такі наукові результати:

- запропоновано модель оцінки прихованого безробіття та прогнозування кількості осіб, які можуть працювати в неформальному секторі (на прикладі Харківської області), що дозволяє не лише визначати фактичні масштаби тіньової зайнятості, але й прогнозувати тенденції розвитку тіньового ринку праці. Це забезпечує можливість прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень у сфері регулювання ринку праці та формування політики зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві.

- удосконалено напрями державної політики регулювання рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, що на відміну від існуючих включає дієву підтримку розвитку і компенсацію втрат господарюючих суб'єктів, запровадженню аудиту навколишнього середовища, податкової амністії тощо, та відповідають міжнародним стандартам зниження рівня тіньової економіки;

- удосконалено методичний підхід до визначення впливу рівня тіньової економіки на економічну безпеку країни, який дозволяє прогнозувати значення впливу та доводить залежність між фактичними й прогнозованими показниками економічної безпеки;

- удосконалено механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, що базується на комплексному підході та інтегрує інституційні, антикорупційні, організаційні, економічні й фінансові складові. Запропоновано проблемно-цільовий підхід для цільового спрямування ресурсів на ключові причини тіньової економіки та формування цілісної стратегії їх подолання, що забезпечує ефективність реалізації механізму;

- удосконалено методичний підхід щодо аудиту земельних ресурсів територіальних громад, який на відміну від існуючих включає оцінку задоволення потреб споживачів та зацікавлених сторін, а також передбачає використання системи показників для об'єктивної оцінки стану розвитку громади у контексті зменшення тіньової економіки.

- набуло подальшого розвитку визначення механізму агропромислового виробництва як інтегрованого господарського механізму з інституційним, організаційним, економічним та фінансовим компонентами, а

також трактування тіньової економіки як недекларованої та нелегальної діяльності, що охоплює економічні, правові, соціальні, культурні та екологічні аспекти;

- набули подальшого розвитку напрями отримання вихідних даних для оцінювання рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, зокрема через використання цифрових слідів, великих даних (Big Data), патернів та інших інноваційних джерел інформації, що забезпечує підвищення достовірності та повноти результатів оцінювання. Особливу увагу приділено вихідним даним, які відображають різні аспекти економічної діяльності в агропромисловому виробництві та можуть бути використані для визначення рівня тіньової економіки;

- набуло подальшого розвитку визначення небезпек в агропромисловому виробництві внаслідок великомасштабного збройного конфлікту, зокрема погіршення якості земель та вилучення непридатних площ. Обґрунтовано, що чинні методики оцінки збитків не адаптовані до воєнних умов, а поширеність тіньових схем у земельних відносинах підсилює тінізацію агросектору. Для підвищення ефективності контролю запропоновано використання сучасних геоінформаційних систем, що забезпечують прозорість та своєчасне виявлення тіньових практик;

- набули подальшого розвитку комплексні пропозиції щодо інституційного регулювання зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві та сформовано структурно-інституційний концепт функціонування агропромислового виробництва, що інтегрує правові, організаційні, фінансові, антикорупційні та контролюючі механізми та забезпечує ефективну координацію та інтеграцію всіх складових для досягнення стійкого розвитку агропромислового сектору.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Зеленського Максима Сергійовича складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (252 найменування) і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 288 сторінок, з них основний текст викладено на 223 сторінках. Робота містить 47 рисунків, 26 таблиць.

У першому розділі дисертації обґрунтовано концептуальні засади формування механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, уточнено його сутність і зміст з урахуванням сучасних викликів сталого розвитку, цифровізації та глобалізації. Систематизовано методи оцінювання рівня тіньової економіки, обґрунтовано доцільність їх інтеграції та використання сучасних цифрових і

геопросторових даних. Узагальнено зарубіжний досвід детінізації та визначено напрями його адаптації до умов України, з акцентом на інституційні та антикорупційні чинники.

У другому розділі здійснено комплексний аналіз сучасного стану агропромислового комплексу України та впливу воєнних дій на ефективність аграрного виробництва й використання земельних ресурсів. Виявлено поширеність тіньових схем у земельних відносинах як одного з ключових чинників тінізації агросектору та обґрунтовано доцільність застосування геоінформаційних систем для підвищення прозорості управління. Доведено невідповідність національних оцінок рівня тіньової економіки реальному стану та встановлено обернений зв'язок між масштабами тінізації та рівнем економічної безпеки держави.

У третьому розділі розроблено структурно-інституційний механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, що охоплює інституційний, антикорупційний, організаційно-економічний і фінансовий блоки. Обґрунтовано необхідність комплексного та проблемно-цільового підходу до детінізації, а також застосування стратегічного прогнозування. Запропоновано впровадження земельного аудиту на рівні територіальних громад із використанням ГІС як інструменту підвищення прозорості, зниження корупційних ризиків і забезпечення сталого розвитку.

Дисертація Зеленського М.С. «Механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві» відповідає діючим вимогам МОН України за критеріями обсягу та оформлення.

Повнота викладення у відкритому друку наукових положень дисертації

Результати дисертаційного дослідження опубліковано в 10 працях, з них у наукових виданнях, включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science – 2, у наукових фахових виданнях України – 4, у матеріалах наукових конференцій – 4. Оприлюднені в публікаціях наукові положення не містять протиріч з базовими положеннями економічних наук, а також з достатньою повнотою відображають сутність та зміст матеріалів дисертаційного дослідження. Винесені на захист результати дослідження та положення наукової новизни Зеленського М.С. з достатньою повнотою оприлюднені у відкритому друку.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

За результатами вивчення дисертаційного рукопису, супровідних публікацій здобувача, а також перевірки змісту роботи з використанням

електронних інструментів для виявлення текстових збігів, встановлено, що порушень академічної доброчесності немає. Автор дотримався вимог до етичного використання джерел, забезпечивши належне посилання на всі залучені ідеї, положення та висновки інших дослідників.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Не дивлячись на достатньо високий теоретико-методичний рівень підготовки дисертаційної роботи необхідно звернути увагу на наявні в ній окремі недоліки та дискусійні положення:

1. Підрозділ 1.2. відзначається ґрунтовною систематизацією методів оцінювання тіньової економіки, водночас доцільним було б більш чітко окреслити критерії відбору методів, які є найбільш придатними саме для агропромислового виробництва з урахуванням його галузевих особливостей. Таке уточнення могло б посилити практичну спрямованість отриманих результатів.

2. Сформульовані автором напрями та пропозиції щодо використання зарубіжного досвіду є логічними та обґрунтованими, однак їх подальша конкретизація у вигляді пріоритетності впровадження або короткої оцінки потенційних ризиків і обмежень для України могла б підвищити практичну цінність отриманих висновків.

3. Позитивної оцінки заслуговує використання регресійного аналізу для дослідження взаємозв'язку між рівнем тіньової економіки та економічною безпекою держави (підрозділ 2.3), однак доцільним було б коротко обґрунтувати вибір саме лінійної моделі та зазначити можливості застосування альтернативних підходів з урахуванням складності досліджуваних процесів.

4. Запропонований автором у підрозділі 3.1. (рис.3.2) структурно-інституційний концепт функціонування агропромислового виробництва є комплексним і логічно вибудованим, водночас його практичну цінність можна було б підсилити шляхом конкретизації ролі окремих інституцій (наприклад, контролюючих або антикорупційних органів) у процесі безпосереднього впливу на детінізаційні процеси.

5. Запропонований у роботі (підрозділ 3.2) інноваційний підхід щодо використання цифрових технологій, зокрема блокчейну, у сфері оподаткування є актуальним і перспективним, водночас доцільним видається його подальше обґрунтування з урахуванням інституційної готовності та можливих ризиків впровадження в агропромислового виробництві України.

Зазначені зауваження не мають принципового характеру й не впливають на основні висновки та наукові положення дисертаційного дослідження.

Загальний висновок

Дисертація Зеленського Максима Сергійовича на тему «Механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві» є цілісною, завершеною та самостійно виконаною роботою, яка має наукову новизну, значний науковий та практичний потенціал, а також успішно вирішує поставлені наукові завдання.

У ході дослідження не було виявлено порушень академічної доброчесності.

За змістом робота відповідає спеціальності 051 «Економіка», а за якістю теоретичних і методичних розробок вона відповідає рівню дисертацій, що подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Обрана тема розкрита належним чином, поставлену мету досягнуто, а завдання виконано в повному обсязі.

Таким чином, дисертація Зеленського Максима Сергійовича відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами). Автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки».

РЕЦЕНЗЕНТ

**докторка філософії, доцентка
доцентка кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування**

Софія МІНЕНКО

